Motion till riksdagen 1986/87:Sf401

Olof Johansson m. fl. (c)

Det studiesociala systemet

Mot.
1986/87
Sf401

Sammanfattning

Studiemedelssystemet är i kris. Intresset för högskolestudier minskar i takt med sjunkande statlig subvention under studietiden och urholkad köpkraft för högskoleutbildade. Centern föreslår att stödet till de studerande kraftigt förbättras.

Som en akut åtgärd vill vi underlätta vid återbetalningen genom att möjliggöra större uppskovsmöjligheter för dem som har svårast med återbetalningarna. Återbetalningarna bör halveras för dem med de lägsta inkomsterna. Hänsyn bör tas till barn under 16 år (avdrag från avgiftsunderlaget med 1 basbelopp) samt till fler barn än ett (avdrag med 1/2 basbelopp).

På sikt bör subventionen till de studerande kraftigt höjas. Nya direktiv bör ges till studiestödskommittén så ett system med en nettokostnad mellan 500–1 000 milj. kr. större än i dag kan utredas.

Hela den statliga subventionen bör läggas i en stor bidragsdel – en beskattad studielön på 23 300 kr./år. Räntesubventionen bör helt försvinna. Lånen läggs i ett fristående finansieringsinstitut. Detta skulle lösa problemet med den akademiska skuldkrisen. Ett sådant system ger också möjlighet till individuell flexibilitet i totalbeloppet utan extra kostnad för staten, ett oberoende av inflationen samt ett system där statens verkliga kostnader framgår av statsbudgeten.

1. Akademikernas skuldkris, en analys av orsaker

Under den senaste tiden har de högskolestuderandes situation uppmärksammats. Allt fler har blivit medvetna om vad som kan kallas "akademikernas skuldkris" – dvs. den allt större grupp studiemedelstagare som får problem med att återbetala sina lån. Detta problem har uppstått genom flera oberoende utvecklingstrender. Vi har nedan gjort en kort analys där vi pekar på några av faktorerna.

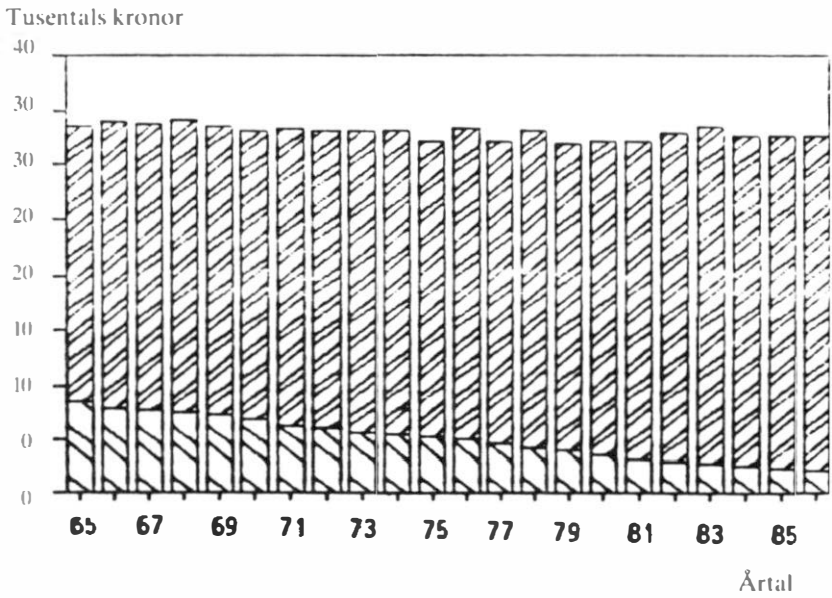
1.1 Den sänkta bidragsdelen och det höjda regleringstalet har gett högre reella studieskulder

Studiemedlens bidragsdel var 25 % av de totala studiemedlen vid införandet av systemet 1965. Det totala studiemedelsbeloppet har sedan dess räknats upp med inflationen. Det har dock inte bidragsdelen. I dag är den därför mindre än

1 *Riksdagen 1986/87. 3 saml. Nr Sf401*

7 % av det totala beloppet. Mer än 93 % är lån. Hade bidragsdelen räknats upp med inflationen hade den i dag överstigit 8 000 kr. i stället för att vara drygt 2 000 kr. Utvecklingen framgår av diagrammet nedan.

Diagram 1 Studiemedlens reala utveckling uppdelad på bidragsdel (den nederstadelen) och lånedel. Enhet tusentals kronor i 1986 års penningvärde

Regleringstalet, dvs. räntan på studielånet, har höjts från 3,2 % till 4,2 %. Denna höjning tillsammans med den realt minskade bidragsdelen har bidragit till en real ökning av studieskulden med 25 % jämfört med för 15 år sedan.

I dag har de nyexaminerade högskoleutbildade skulder på belopp mellan 90 000 och 220 000 kr. En 30-årig högstadielärare med ett barn (4 årsstudier), som börjar sin återbetalning 1986, har en skuld på 110 000 kr. och en månatlig kostnad på 1 000 kr. Detta ifall han eller hon utnyttjat det extra barntillägget till studielånet. Den månatliga kostnaden stiger sedan för att vara som störst i slutet på perioden. Många låglöneakademiker har svårt att klara återbetalningarna. Exempel: En gift sjuksköterska med två förskolebarn måste använda 58 % av återstående konsumtionsutrymme efter avdrag för skäliga levnadsomkostnader enligt socialstyrelsens norm till återbetalningen (källa TCO).

Statens totala subvention till en studerande kan sägas bestå av tre delar:

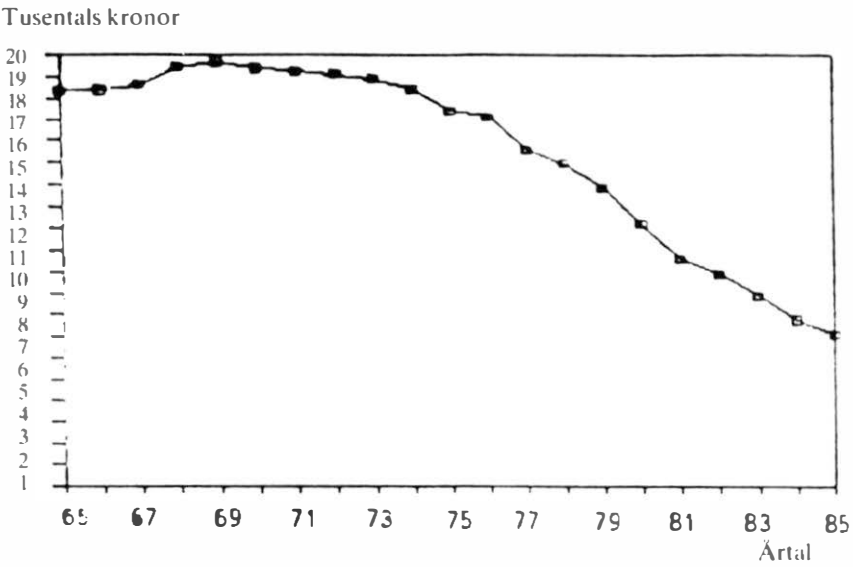
1. En bidragsdel på drygt 2 000 kr.

2. En räntesubventionsdel. Studiemedlen har en fast låg ränta (4,2 %). Den är dock ej avdragsgill. Man kan därför säga att skillnaden mellan 8,4 % (2×4,2) och marknadsräntan är en statlig subvention (förutsatt 50 % marginalskatt).

3. En försäkringsdel. Ifall låntagaren ej får en tillräckligt hög inkomst eller avlider avskrivs studieskulden.

De två första subventionsdelarna är relativt enkla att beräkna vid antagande om ränta och inflation i framtiden. Antas 5 procents inflation och 3 procents realränta har värdet av ett års studiemedel för studenten sjunkit från nästan 20 000 till drygt 7 000 från 1970. Staten har genom att bidragsdelen ej knutits till prisutvecklingen samt genom den minskade inflationen minskat subventionen och sparat pengar på studentens bekostnad.

Diagram 2 Det diskonterade nuvärdet av ett års studiemedel från 1965 till 1985 (5 procents inflation och 3 procents realränta antagen)

1.2 Köpkraften hos många akademikergrupper har minskat

Det större utbudet på högutbildade har pressat ned lönerna för många av dessa grupper. Ökade kommunalskatter och progressiviteten i den statliga skatteskalan har minskat den disponibla inkomsten ytterligare. Dessa faktorer har tillsammans med den allmänna ekonomiska krisen gjort att akademikerna halkat efter i köpkraftsutvecklingen. Det finns många exempel på högutbildade yrkesgrupper som minskat sin köpkraft med 40 % under de senaste 20 åren.

1.3 Studiemedel tas under fler terminer

Allt fler tvingas arbeta parallellt med studierna vilket förlänger studietiden och antalet studiemedelsberättigade terminer. Dessutom har allt fler utnyttjat studiemedel för att först skaffa sig en gymnasiekompetens och därefter tagit lån. Detta har ökat antalet med höga skulder.

1.4 Utvecklingde senaste åren

Tabellerna och diagrammet nedan kan illustrera effekterna av utvecklingen det senaste året.

Antalet studiemedelstagare som påbörjat sin återbetalning i år och har skulder över 100 000 kr. har ökat från 0 till 9 % mellan 1981 och 1986 (tabell 1).

Tabell 1

Skuldens storlek	Avgiftsskyldiga studiemedelstagare första gången år				
	1981 Antal	%	1986 Antal	%	Förändring %
1– 19 999	19 992	47	23 111	34	−13
20 000– 49 999	17 227	41	19 926	29	−12
50 000– 99 999	4 997	12	19 092	28	+16
100 000–199 999	113	0	6 458	9	+ 9
200 000–	0	0	61	0	± 0
Totalt	42 329	100	68 738	100	

(Källa CSN)

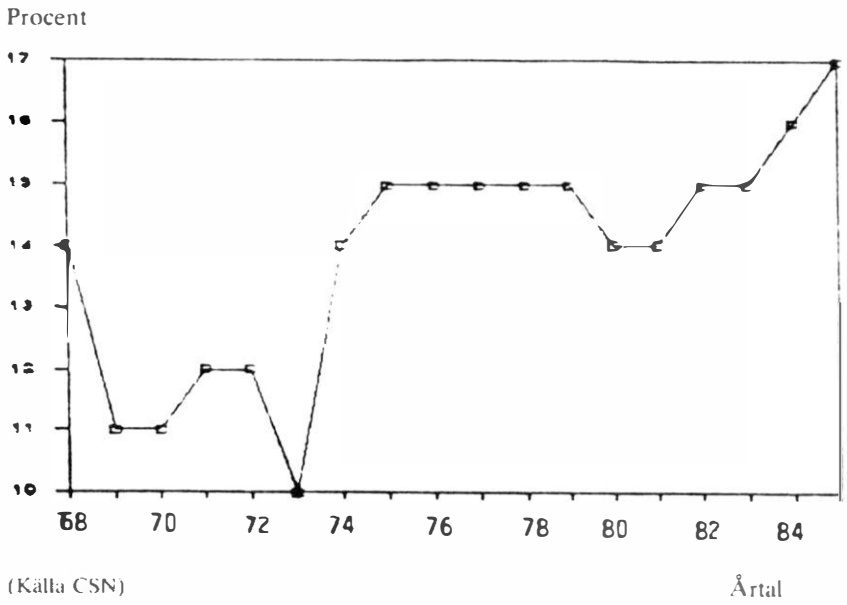
Antalet studiemedelstagare som påbörjat sin återbetalning i år och har en återbetalning större än 5 000 kr. har ökat från 1 till 8 % från 1981 till 1986 (tabell 2).

Tabell 2 Avgifternas storlek för studiemedelstagare som är avgiftsskyldiga första gången i år

Årsavgiftens storlek år 1981	Avgiftsskyldiga studiemedelstagare första gången				
	1986 Antal	%	Förändring Antal	%	Totalt
1–2 999	39 788	94	50 249	73	−21
3 000–4 999	2 234	5	11 749	17	+12
5 000–9 999	305	1	6 363	9	+ 8
10 000–	375	1	375		+ 1
Totalt	42 327[1]	100	88 736[1]	100	

[1] Eftersom några avgiftsskyldiga har avgift 0 kr. på grund av flerårigt uppskov blir det totala antalet avgiftsskyldiga lägre. (Källa CSN)

Diagram 3 Andelen av studiemedelstagare som söker uppskov med återbetalningen

(Källa CSN)

Andelen återbetalningspliktiga som söker uppskov med återbetalningarna har ökat från 14 % 1981 till 17 % 1985 (diagram 2).

1.5 Slutsats

Dessa data visar att de förutsättningar som gällde då dagens system infördes är förändrade. Det är i dag många högskoleutbildningar som är privatekonomiskt olönsamma. Detta kan avläsas i form av att intresset för högskolestudier minskat radikalt. Sjuksköterskeutbildningen kan 1987 för första gången ej fylla sina platser trots tämligen god arbetsmarknad. Antalet sökande har minskat från 16 000/år till 6 000/år de senaste tre åren. Vårintagningen till högskolan 1987 har för första gången inte någon linje med intagningspoäng 5,0. Antalet sökande har minskat med mer än 10 % sedan 1986 års vårintagning. Det minskade intresset för högre studier kommer på sikt att påverka kvaliteten på utbildad arbetskraft.

2 Utvecklingi framtiden

Den sänkta inflationstakten kommer att innebära att en mindre del av studieskulden "äts upp" under studietiden och återbetalningstiden. Ifall regleringstalet (räntan) på studielånet ligger fast innebär detta att statens subvention till de studerande minskar. Staten sparar helt enkelt pengar på de studerandes bekostnad utan att några riksdagsbeslut behöver tas.

En minskad genomsnittlig inflationstakt från t. ex. 10 % till 3 % innebär att den totala kostnaden för staten minskar från 3,1 till 1,4 miljarder kronor. Statens kostnad mer än halveras med andra ord.

Den sänkta inflationstakten förvärrar de högskoleutbildades situation ytterligare. På 1960-talet fick studenterna en stor bidragsdel, på 1970-talet en stor räntesubvention. På 1980-talet verkar de ej få någon subvention alls.

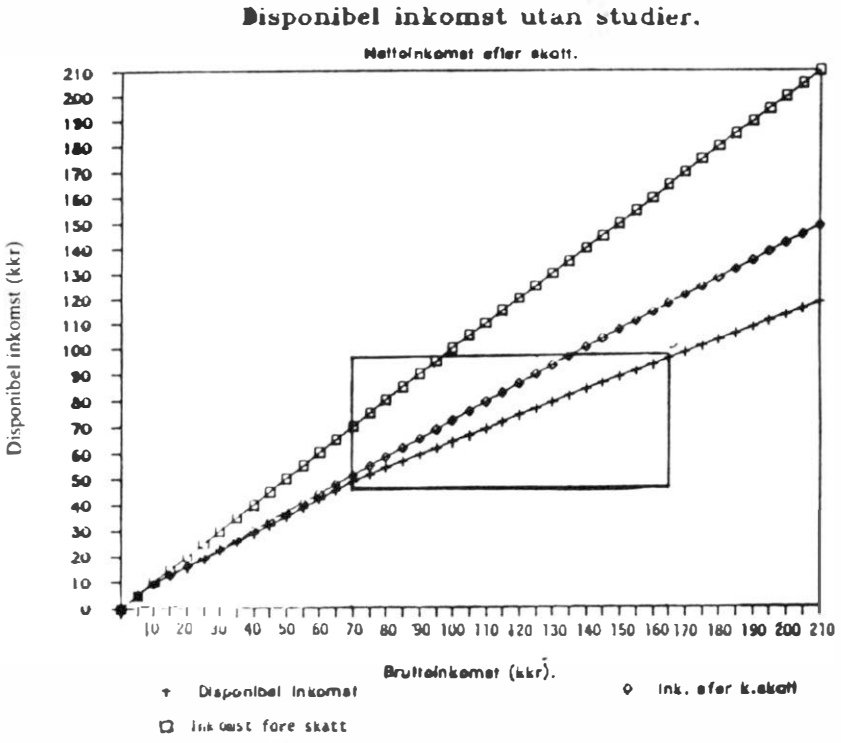
Listan på problem kan göras lång. Det viktigaste just nu är dock att försöka vidta åtgärder som ger positiva effekter. Åtgärder som återger oss optimism och framtidstro.

3 Akuta åtgärder

Det finns i dag en akut skuldkris som måste lösas snabbt. Det enklaste sättet att vinna tid är, i väntan på en mer genomgripande systemförändring, att underlätta de akuta återbetalningarna för dem som har det sämst genom generösare uppskovsregler, dvs. ge möjlighet att betala senare. Detta löser också problemen för dem som redan är inne i dagens system.

För att illustrera åtgärderna använder vi oss av diagram 4. På den vågräta axeln visas bruttoinkomst. På den lodräta axeln disponibel inkomst. Den översta kurvan anger den disponibla inkomsten före skatt och återbetalning på studielån (bruttoinkomst = disponibel inkomst). Kurvan i mitten visar den disponibla inkomsten efter kommunalskatten och den undre visar den disponibla inkomsten efter såväl den kommunala som den statliga skatten.

Diagram 4 Disponibel inkomst vid olika bruttoinkomst. Utan skatt, efter kommunalskatt (30 kr.) samt efter både kommunal och statlig skatt (1985 års skatteskala)

För bedömning av frågan om uppskov med återbetalning justeras den taxerade inkomsten nedan:

Taxerad inkomst
+ Underskottsavdrag
– Barnavdrag (ett basbelopp för ett eller flera barn under 10 år)
+ Förmögenhet över 6 basbelopp
+ 65 % av makes inkomst (äktamakeprövningen)

Överstiger detta avgiftsunderlag 3,5 basbelopp (81 550 kr. 1986) får man inte uppskov med hela betalningen. Dock får man uppskov med den del av den årliga återbetalningen som överstiger 20 % av avgiftsunderlag överstigande 3,5 basbelopp. (Exempel: Ifall den justerade inkomsten är 10 000 kr. högre än 3,5 basbelopp fås uppskov med återbetalningar över 2 000 kr.) Den skuld som ej är återbetald vid 65 års ålder avskrivs helt.

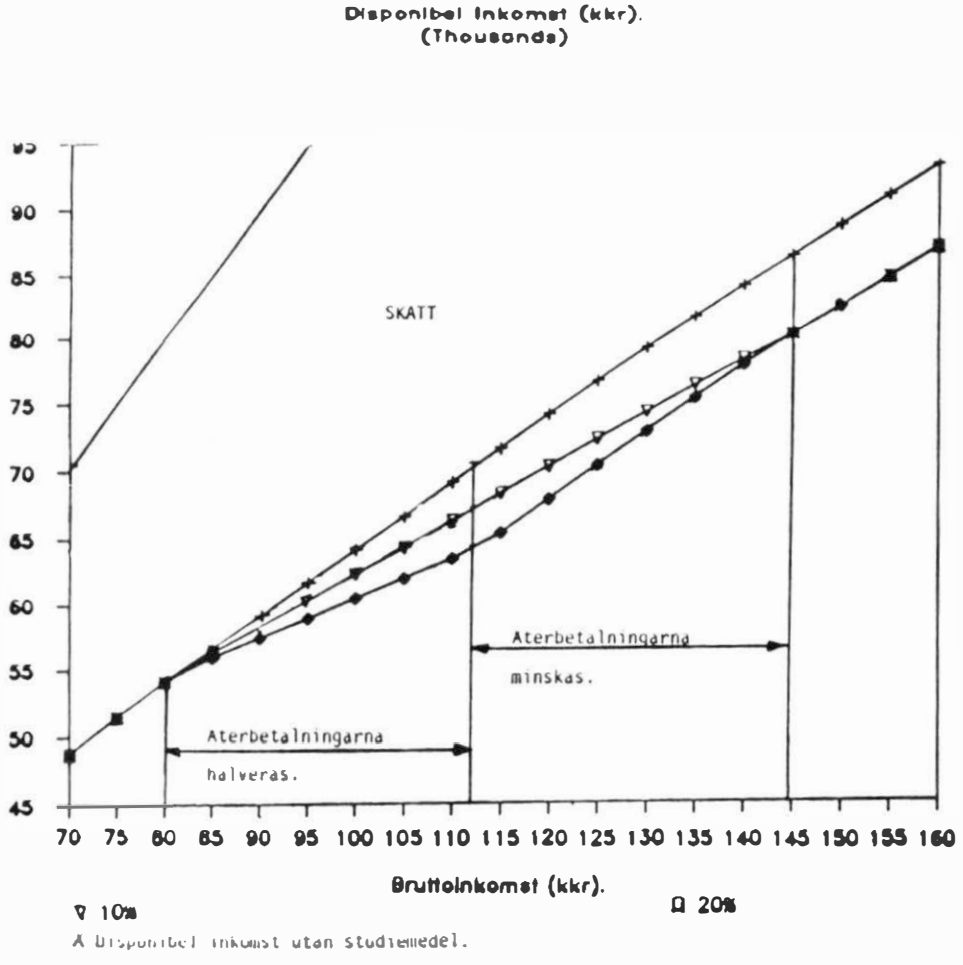
3.1 Halvera återbetalningsbeloppet för dem med lägst inkomst

Vi föreslår en halvering av återbetalningarna för dem som har de lägsta inkomsterna så att endast 10 % av avgiftsunderlaget som överstiger 3,5 basbelopp behöver användas för återbetalningen. Resten får man uppskov med efter ansökan. På detta sätt kan man fördela återbetalningarna över tiden med hänsyn till försörjningsbördan.

Förslaget kan illustreras med föregående diagram. (Diagrammet motsvarar rutan i mitten på diagram 4.) Det visar ett exempel med en 30-åring som skall påbörja återbetalningen av studielånen efter de två amorteringsfria åren. Han eller hon har då 5 700 kr. i återbetalning under det första året.

Den "rena" linjen högst upp i diagrammet visar inkomsten utan skatt. Linjen med x den disponibla inkomsten utan återbetalning på studielån med dagens uppskovsregler. Linjen med trekanter visar den disponibla inkomsten då procentsatsen enligt ovan sänks till 10 %. I inkomstintervallet 80 550 kr. till 137 550 kr. per år kommer, med vårt förslag, uppskov kunna beviljas. I intervallet 80 550–109 050 kan återbetalningen halveras jämfört med dagens regler. I intervallet 109 050 till 137 000 kr. skulle uppskov med återbetalningarna fås i högre grad än i dag.

Diagram 5 Effekterna av att sänka den del av avgiftsunderlaget över 3,5 basbelopp som måste användas till återbetalning på studiemedel från 20 % till 10 %

Tabell 3 Effekter på uppskovsmöjligheten för en återbetalning på 5 000 kr. vid olika inkomstnivåer vid dagens system jämfört med vårt system (enhet tusentals kronor)

Inkomst (kkr)	Nu gällande		Vårt system	
	Återbet. (kkr)	Uppskov (kkr)	Återbet. (kkr)	Uppskov (kkr)
80	0	5	0	5
90	2	3	1	4
100	4	1	2	3
110	5	0	3	2
120	5	0	4	1
130	5	0	5	0

Tabellen ovan illustrerar möjligheten att få uppskov vid olika inkomstnivåer.

I intervallet 80 000–110 000 kr. har individen i dag 70 % marginaleffekt (lutningen på kurvan nederst) då marginalskatten är 50 % och inkomsten som går till återbetalningen 20 % av inkomsten. 30 kr. får behållas av varje ytterligare hundralapp som intjänas. Med vårt förslag minskar marginaleffekten till 60 % (50+10). (Till de nämnda marginaleffekterna skall i bägge fallen läggas inkomstprövade bostadsbidrag samt inkomstrelaterad daghemstaxa.)

3.2 Tahänsyn till barn över tio år samt till fler barn änett

I dag gäller principen att inkomst som används till barnomsorg skall dras av från inkomsten vid beräkning av avgiftsunderlaget. Detta sker med hjälp av ett schablonavdrag på ett basbelopp (23 300 kr., 1986).

Hänsyn tas i dag endast till ett barn under 10 år (de anses behöva barnomsorg). Att vårda två eller fler barn anses kosta lika mycket som att vårda ett.

Vi tycker att den självklara principen istället borde vara att bärkraften, dvs. försörjningsbördan, borde ligga till grund för bestämmande av uppskovsgränsen. Därför föreslår vi att avdrag skall få göras även för barn mellan 10 och 16 år med 1 basbelopp och för varje ytterligare barn under 16 år med 1/2 basbelopp. Detta flyttar den nedre inkomstgränsen för uppskov. Förändringen i uppskovsgränsen visas i tabellen nedan.

Tabell 4 Inkomstgränsen för fullt uppskov med hänsyn till barn vid vårt resp. nuvarande system (1986 års basbelopp 23 300)

Antal barn under 10 år	Antal barn 10–16 år	Nuvarande system	Vårt system
0	0	80 550	80 550
0	1	80 550	103 850
0	2	80 550	116 500
1	0	103 850	103 850
1	1	103 850	116 500
1	2	103 850	128 150
2	0	103 850	116 500
2	1	103 850	128 150

3.3 Avskaffa äktamakeprövningen

I dag inräknas 65 % av äkta makes inkomst som egen inkomst vid bestämning av avgiftsunderlaget och därmed gränsen för uppskov. Detta kan medföra att två makar med låg inkomst var och en för sig hamnar under gränsen för helt uppskov för återbetalningen, men genom att bo tillsammans får var och en betala hela återbetalningen.

Exempel: Två makar tjänar 100 000 kr. var och har två barn under 10 år. Deras återbetalning uppgår till 7 000 kr. var detta år. Med barnavdraget är deras justerade inkomst 76 500 kr. eller 4 000 under gränsen för fullt uppskov. Genom att bo tillsammans ökar respektives justerade inkomst till 143 000 kr. och bägge makarna är tvungna att betala hela återbetalningsbeloppen. De förlorar 14 000 kr. detta år genom att bo tillsammans.

Det finns även andra självklara skäl till att slopa äktamakeprövningen. Sedan giftermålsbalkens tillkomst 1920 har en genomgripande förändring i samhället ägt rum som varit av avgörande betydelse för familjerollerna. Kvinnans ställning har förändrats. Det vanliga är inte längre att kvinnan är hemarbetande utan att hon gör ett kortare uppehåll i arbetet då barnen är små. Skattesystemet ändrades 1970 för att följa med utvecklingen. Förändringen innebar att varje vuxen individ, oavsett kön, skall försörja sig själv. Det gamla systemet hade som utgångspunkt att gift man försörjer sin hustru. Denna syn har även föranlett ändringar i socialpolitiken m. m.

Makeprövning innebär i praktiken att makarna förutsätts medverka till att betala varandras studieskulder. Enligt giftermålsbalkens gäldsregler är dock vardera maken betalningsskyldig för sina skulder med undantag för s. k. hushållsgäld, dvs. utgifter för den dagliga hushållningen eller barnens uppfostran. Staten kan därför i egenskap av borgenär inte kräva att den av makarna som har inkomst skall betala studiemedelsskulden för den make som saknar inkomst. Trots att staten således inte kan framställa krav att makarna skall betala varandras studiemedelsskulder, tas vid makeprövningen hänsyn till båda makarnas ekonomiska förhållanden.

Vi anser det inte vara rimligt att återbetalningssystemet ej är neutralt i förhållande till samlevnadsformerna. Vi vill därför slopa äktamakeprövningen. Den är inte tidsenlig.

3.4 Finansiering

Man kan räkna med att en kraftig ökning av antalet uppskovsansökningar skulle ske om ovanstående lindringar i uppskovsreglerna genomfördes.

Uppskov innebär dock inte efterskänkta utan uppskjutna återbetalningar. Staten får inbetalningarna senare. Det är bara den subvention en lägre ränta än marknadens ger under uppskovstiden som skall räknas som en kostnad. Denna kostnad kan beräknas till 144 milj. kr. Avbräcket skulle kunna finansieras med slopande av de amorteringsfria åren efter studierna och i stället låta de ovan föreslagna uppskovsreglerna gälla. Detta uppskattar CSN till en besparing på 210 milj. kr. (Enligt CSN AF 86/87 s. 129.) De föreslagna åtgärderna skulle med andra ord överfinansieras något.

I statsbudgeten där endast in- och utbetalningar av studiemedel syns

kommer dock ett avbräck ske i början på perioden. På sikt måste dock ytterligare medel skjutas till för att inte hela systemet skall falla samman.

4 Principer för systemförändring

4.1 Garantera studenterna en individuell acceptabel levnadsstandard under studietiden

Många klarar inte att finansiera studierna med studiemedlen. Det är tämligen oomtvistligt att studenterna i alltför stor utsträckning tvingas att arbeta under terminstid för att klara ekonomin. Detta försämrar studieresultaten, förlänger genomströmningstiden och ökar studieskulden för den enskilde. Detta kostar staten pengar i form av ineffektivare utbildning (färre kan examineras med samma mängd resurser och utbildningskvaliteten blir sämre). Det blir även större kostnader för studiemedelssystemet då förseningar i utbildningen ofta kräver studiemedel fler terminer.

Dagens studiemedelssystem tar ej hänsyn till att människor är olika. Samma kostnader för studier antas för alla oavsett högskoleort, utbildning m. m. För att utnyttja hela statens subvention måste studenten dock ta fullt studiestöd även ifall han eller hon behöver låna mindre. Studenter utan behov att utnyttja hela beloppet sätter i många fall in pengarna på banken för att tjäna in räntan. Statens subvention till studenten bör därför ligga i en stor bidragsdel. Lånedelen bör inte innehålla någon subvention. Räntesubventionen bör försvinna helt och ersättas med marknadsmässiga lån som till ett maximibelopp garanteras av staten. På detta sätt kan individuell flexibilitet uppnås utan att orättvisa uppstår – alla får samma subvention ändå.

En stor skillnad i levnadsstandard finns mellan olika studerandegrupper bl. a. på grund av olika kostnader för litteratur och bostadshyra. Litteraturkostnaderna kan variera från 0 till 4 000 kr. per termin beroende på utbildning. Genom att göra ett statligt bidrag beskattningsbart kan skillnader i litteraturkostnader kompenseras genom avdragsrätt för dessa kostnader.

En annan orsak till att skillnader finns är att vissa har möjlighet att bo kvar hemma och slipper utgifter för hyra, mat och andra hushållsavgifter. Skillnader för olika bostadskostnader bör på sikt bäras inom ramarna för den ordinarie bostadspolitiken.

Förekomsten av barn har också en avgörande betydelse. Kostnader för barn måste i framtiden lösas inom ramen för den ordinarie familjepolitiken. Centern har sedan länge drivit kravet på vårdnadsersättning.

Studiemedelssystemet täcker i dag inte studieuppehållet under sommaren. Beroendet av ferieinkomster är stort. Den på många håll svåra arbetsmarknadssituationen ställer till problem. Speciellt utsatta är studerande på högskolor i regioner med hög arbetslöshet. Särskilt drabbas också studenter vars utbildning inte har något yrkesförberedande innehåll. Ett uteblivet sommarjobb blir för de allra flesta en ekonomisk katastrof. Det är därför nödvändigt att arbetsmarknadsverket tar på sig större ansvar för att förmedla feriearbete till studenter. De feriearbetsförmedlingar som uppstått på många högskolor bör legaliseras och uppmuntras.

4.2 Öka subventionsgraden i systemet – garantera studiernas lönsamhet

Det är viktigt att staten ser högskoleutbildning som en investering inför framtiden. En välutbildad arbetskraft ger större konkurrenskraft, garanti för hög produktivitet, teknisk utveckling och en effektiv offentlig sektor. Detta sammantaget gör att vi med givna resurser kan prestera och producera mer. Detta ger, vid konstant skattetryck, i sin tur högre skatteintäkter för staten.

Utbildningen är med andra ord inte offentlig konsumtion utan en investering inför framtiden som betalar sig bra för samhället och staten. Sverige tjänar på att människor utbildar sig.

För att få människor att utbilda sig, om inte utbildningen skall vara ett tvång, krävs att den enskilde vinner något på att studera. Ett rimligt antagande är att den enskilde gör ett rationellt övervägande mellan sina upplevda fördelar/"intäkter" och sina kostnader/"nackdelar" med att studera på högskola. För att få studenterna att börja studera måste "intäkterna" (ekonomiska såväl som icke-ekonomiska) överstiga "kostnaderna".

Samhället kan ha två ambitionsnivåer. Man kan nöja sig med att man fyller platserna i högskolan. Högskolan skulle, trots negativt ekonomiskt utbyte av studier, få sökande som har höga "icke-ekonomiska intäkter" av utbildning. För en sådan ambitionsnivå räcker ett mycket blygsamt statligt stöd till studenterna.

Den andra ambitionsnivån är att försöka fylla platserna med dem som är mest lämpade oavsett bakgrund. Detta kan endast ske genom att se till att studier är privatekonomiskt lönsamma. Att välja högskolestudier måste helt enkelt vara förenligt med ett rationellt ekonomiskt beteende.

Den senare ambitionsnivån måste vara den riktiga ur såväl social som samhällsekonomisk synpunkt.

Ett bra mått på hur man når upp till den senare ambitionsnivån är att studera den sociala rekryteringen till högskolan. Om man antar att begåvningarna är relativt jämnt spridda över olika socialgrupper så borde rekryteringen procentuellt från varje grupp vara likartad. I dag är andelen barn från akademikerhem som studerar på högskolan cirka tre gånger större än andelen barn med andra bakgrunder.

När studiemedelssystemet infördes ökade den ekonomiska lönsamheten för studier markant. Internränteberäkningar visar att en investering i en genomsnittlig högskoleutbildning avkastade 20 %. På 1960-talet minskade också den sociala snedrekryteringen. Klyftan mellan andelen barn från hem med studietradition som studerade vidare på högskolan och de som kom från annan bakgrund halverades.

Högskolestudiernas lönsamhet sjönk därefter kraftigt för att 1975 motsvara 4 % avkastning i genomsnitt. (Några utbildningsvägar gav högre och några gav lägre utbyte, ett stort antal t. o. m. negativt.) I stort sett alla ekonomiska incitament för högskolestudier försvann. I dag är den sociala snedrekryteringen lika stor som den var när studiemedelssystemet infördes. Den senare ambitionsnivån (se ovan) är med andra ord långt ifrån uppfylld i dag.

Ett ganska klart samband mellan social snedrekrytering och ekonomiskt utbyte av studier finns alltså. Det enda realistiska sättet att med politiska

beslut komma till rätta med den sociala snedrekryteringen och därmed närma sig den senare ambitionsnivån är att se till att studier är privatekonomiskt lönsamma.

En ekonomisk lönsamhet för studier kan fås på två olika sätt. Antingen genom höjda akademikerlöner eller genom ett generösare studiemedelssystem. Den första vägen tror vi inte på. För det första måste det, åtminstone på relativt kort sikt, ske en omfördelning så att andra grupper genom löneförhandlingar får det relativt sämre. Detta är förmodligen en omöjlighet. Starka principiella skäl kan också anföras mot större löneklyftor. I praktiken skulle höga lönepåslag leda till kompensationskrav från andra grupper vilka skjuter i gång inflationskarusellen. 1986 års avtalsrörelse på akademikersidan visar tydligt på svårigheterna.

Slutsatsen blir med andra ord att lönsamma studier måste skapas genom ett generösare studiemedelssystem. Detta kan endast ske genom att statens subvention till studenten ökas.

4.3 Garantera att studenterna efter studierna inte drabbas av en orimlig återbetalningsbörda

Studier på gymnasieskolan måste på sikt finansieras inom andra stödformer. Det är orimligt att studenter tvingas låna stora belopp i både gymnasium och högskola.

Stor frihet måste ges för den enskilde att själv bestämma när återbetalningarna skall ligga i tiden. Återbetalningarna på lånen får inte ligga så att de är som högst då försörjningsbördan är som störst. En sådan flexibilitet ger ingen extra kostnad för staten om lånen löper med marknadsränta. (Mer än de som har med ränteavdrag att göra.)

4.4 Visa de verkliga kostnaderna för studiemedlen i statsbudgeten och gör systemet oberoende av inflationstakten

I dag redovisas utbetalningar till studenterna som en kostnad och inbetalningarna som intäkt. Ingen hänsyn tas i dag till att det just nu är relativt sett fler som lånar än som betalar tillbaka och att situationen kommer att vara den omvända om några år. Detta medför att nettoutbetalningen som i dag redovisas i statsbudgeten är dubbelt så hög som den verkliga kostnaden för systemet. Kostnaderna för framtidens studiemedel måste klart framgå av statsbudgeten.

Ett annat problem är att ränteläget och därmed inflationen i dag bestämmer den statliga subventionen till studenterna. Subventionen och därmed kostnaden för systemet skall slås fast i riksdagen och gälla lika för alla oavsett under vilken tidsperiod man studerat.

Detta görs enklast genom att ge hela subventionen i form av en stor bidragsdel till studenten och lägga lånedelen på ett fristående finansieringsinstitut eller på bankerna.

5 En skiss till ett framtida system

5.1 Införstudielön

Vi måste komma till rätta med problemet med att statens subvention varierar med inflationen och ge individuell flexibilitet samt för att visa systemets verkliga kostnader i statsbudgeten. Därför bör man överföra hela statens bidrag och räntesubventionen i lånedelen till en stor bidragsdel. En studielön.

Storleken på denna lön bör vara sådan att den ger en större subvention än som ges i dag. Den bör vara i paritet med statens subvention år 1970. Detta för att tillförsäkra framtida intresse för studier genom att göra högskolestudier privatekonomiskt lönsamma och därmed minska den sociala snedrekryteringen. Det skulle också skapa förutsättningar för en lugnare avtalsrörelse än som varit fallet under det senaste åren. En högre subvention löser också problemet med den höga skuldbördan för akademiker.

Studielönen bör vara av storleksordningen 1 basbelopp (23 300 kr. 1986) för heltidsstudier. För deltidsstudier bör utgå en proportionell del av studielönen i förhållande till takten på studierna. (Halv farts studier – halv studielön.)

Studielönen bör vara beskattad. På detta sätt differentierar man lönen automatiskt med hänsyn till feriearbete, förmögenhet och andra extrainkomster. Prövningen mot inkomst och förmögenhet avskaffas helt. Detta för att minska studerandes marginaleffekter för extraarbete (från 80 % till 30 %). Studielönen beskattas i stället automatiskt hårdare ju större inkomst man har, på grund av progressiviteten i skatteskalan.

Utlägg för studielitteratur skall vara avdragsgilla som kostnad för inkomstens förvärvande. Detta ger en differentiering av studiemedlen med hänsyn till studiernas kostnader.

Samma studieprestationskrav som nu måste uppfyllas för att studielönen skall utgå.

5.2 Komplettera med statsgaranterade lån

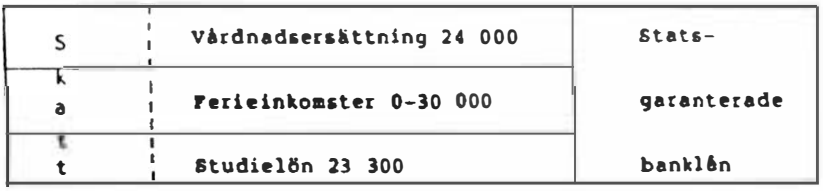
För att lösa den ekonomiska situationen för studenter som inte klarar sig på studie- och feriearbetslön skall möjlighet finnas att ta ett, under studietiden amorteringsfritt, statsgaranterat lån. (Statsgarantin ger en lägre ränta tack vare en lägre risk för finanseringsinstitutet.) Det maximala beloppet som staten garanterar bör vara i storleksordningen 80 % av basbeloppet. Räntan på detta lån skall ej vara avdragsgill vid inkomstdeklarationen men motsvara halva marknadsräntan. Amorteringarna bör, friare än i dag kunna fördelas över den yrkesverksamma perioden. Lånen skall administreras utanför statsbudgeten. Ytterligare kostnader kan täckas genom ytterligare lån utan statsgaranti.

5.3 Barnstöd

Extra stöd till barnfamiljer bör lösas genom den generella familjepolitiken. För barn under sju år bör en vårdnadsersättning (enligt centerns förslag) ersätta dagens barnstöd.

5.4 Sammanfattning och effekter

Vårt förslag kan sammanfattas i nedanstående figur.

Det kan också sammanfattas enligt nedanstående tabell där en jämförelse med nuvarande system görs. Ferieinkomsterna varieras mellan 0, 10 000 och 20 000 kr. Litteraturkostnaderna varieras mellan 0 och 4 000 kr. Jämförelse görs också mellan studenter med och utan barn.

Tabell 5 Jämförelse mellan vårt förslag till nytt studiemedelssystem och dagens system. Kolumnerna längst till höger anger storleken på stöden i procent av basbeloppet (ett basbelopp är 1986 23 300 kr.). Statsgaranterade lån är maximalt utnyttjade (80 % av basbeloppet)

Studielön	Ferie-inkom.	Litt-kostn.	Vårdnads-ersättn.	Stats-gar. banklån	% av basb. vårt syst.	% av basb. nuv. syst.
23.3	0	0	0	18.64	160	145
23.3	0	4	0	18.64	171	145
23.3	0	0	24	18.64	228	170
23.3	0	4	24	18.64	239	170
23.3	10	0	0	18.64	145	145
23.3	10	4	0	18.64	156	145
23.3	10	0	24	18.64	213	170
23.3	10	4	24	18.64	224	170
23.3	20	0	0	18.64	143	145
23.3	20	4	0	18.64	159	145
23.3	20	0	24	18.64	216	170
23.3	20	4	24	18.64	226	170

Som synes förstärks ekonomin under studietiden framför allt för studerande föräldrar men också för de med höga litteraturkostnader och låga ferieinkomster. Totalt sett förstärks ekonomin för samtliga studerande eftersom statens totala subvention till studenterna kommer att öka betydligt. Skuldproblemet skulle med detta system lösas. Den slutgiltiga skulden skulle minska med ca 45 %. Ekonomin efter studierna skulle kraftigt förbättras för samtliga studerandegrupper.

6 Finansiering

Dagens studiemedelssystem har av finansdepartementet (den 8 december 1986) genom ett överslag preliminärt beräknats kosta 2,1 miljarder kronor per år vid 6 % inflation. Vårt system kommer att bli ca 700 milj. kr. dyrare än dagens system.

Ett införande av vårt förslag till studielönesystem skulle dock få kortsiktiga positiva effekter i statsbudgeten. Inbetalningarna till staten (amorteringar på

gamla studielån) skulle till en början strömma in i samma takt som tidigare. Utbetalningarna skulle dock minska kraftigt då studielånen skulle laggas utanför i ett fristående institut. Utbetalningarna efter skatt skulle direkt vid införandet minska från drygt 4,3 miljarder till ca 2,7 miljarder. Statens nettoutbetalning skulle minska från ca 3 miljarder till ca 1,3 miljarder.

I takt med att återbetalningarna för de med statliga studielån slutamorteras minskar inbetalningarna till staten för att upphöra helt omkring år 2010. Finansieringen av systemet sker med andra ord etappvis under 25 år. Vårt system kommer dock aldrig att ha en lika stor nettoutbetalning som dagens system.

(Observera att kostnaderna för vårdnadsersättningen och de i motionen diskuterade andra generella stödsystemen ej är inräknade i kostnadsberäkningarna.)

7 Slutsats

Vi anser att ett generösare studiemedelssystem totalt sett skulle bli samhällsekonomiskt lönsamt. Detta synsätt bör vara vägledande för den tillsatta studiemedelsutredningen. Utredningen bör därför snarast få nya direktiv. I stället för att, som dagens direktiv anger, utreda en omfördelning mellan studenter bör den utreda framtidens studiemedelssystem utifrån förutsättningen att statens långsiktiga årliga nettokostnad för systemet bör få öka med 500–1 000 milj. kr. En omfördelning mellan studenter kan inte ge några reella förbättringar ty studerandegrupper som har det ekonomiskt välbeställt är tämligen marginella.

8 Hemställan

Med hänvisning till det anförda hemställs

1. att riksdagen beslutar att hos regeringen begära nya direktiv till studiestödsutredningen med uppdrag att utreda förslag till studiemedelssystem i enlighet med vad som anförts i motionen.

2. att riksdagen beslutar att hos regeringen begära förslag om äktamakeprövningens slopande.

3. att riksdagen beslutar att hos regeringen begära förslag om ytterligare avdragsmöjligheter för barn vid beräkning av avgiftsunderlaget innebärande att avdrag med 1 basbelopp får göras för barn under 16 år och ett med 1/2 basbelopp för ytterligare barn.

4. att riksdagen beslutar att sätta avgiften vid uppskovsansökan till maximalt 10 % av skillnaden mellan avgiftsunderlaget och avgiftsgränsen. Mot. 1986/87 Sf401

Stockholm den 13 januari 1987

Olof Johansson (c)

Gunnel Jonäng (c)
Bertil Fiskesjö (c)
Kjell A. Mattsson (c)
Gunilla André (c)
P.-O. Eriksson (c)
Gunnar Björk (c)
i Gävle
Karl Erik Olsson (c)
Nils G. Åsling (c)
Britta Hammarbacken (c)
Pär Granstedt (c)
Karin Israelsson (c)
Börje Hörnlund (c)

gotab Stockholm 1987 12067